

**«ЕНГИЛ АТЛЕТИКА ТУРЛАРИДА ЁШ СПОРТЧИЛАРДА
ЧИДАМЛИЛИКНИ ОШИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ»**

Инаков Бахтиёр Тухлиевич

«Мураккаб техник спорт турлари назарияси ва методикаси»

кафедраси ўқитувчиси

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети

Аннотация: Ҳозирги кунда спортнинг енгил атлетика тури билан кўплаб юртдошларимиз шугилланиб келмоқда. Жойларда спортни ривожлантириш, айниқса, ёшларимизни енгил атлетика турларига ўргатиш келажакда соғлом авлодни шакллантиришнинг етакчи омилларидан биридир.

Калит сўзлар: Жисмоний тайёргарлик, жисмоний тарбия ва спорт машғулотлари, чидамлилик узоқ масофаларга югуриш.

**«ОСОБЕННОСТИ ПОВЫШЕНИЯ ВЫНОСЛИВОСТИ У ЮНЫХ
СПОРТСМЕНОВ В БЕГОВЫХ ВИДАХ ЛЕГКОЙ АТЛЕТИКИ»**

Инаков Бахтиёр Тухлиевич

преподаватель кафедры

“Теории и методики сложных технических видов спорта”

Узбекский государственный университет физической культуры и

спорта

Аннотация: В настоящее время многие наши соотечественники занимаются легкой атлетикой. Развитие спорта на местах, особенно обучение наших молодёжи видам легкой атлетики, является одним из ведущих факторов формирования здорового поколения в будущем.

Ключевые слова: физическая подготовка, физкультурно - спортивная подготовка, выносливость бег на длиныене дистанции.

«FEATURES OF INCREASING ENDURANCE IN YOUNG ATHLETES IN TYPES OF ATHLETICS»

Inakov Bakhtiyor Tukhlievich

lecturer of the department

«Theories and methods of complex technical sports»

Uzbek State University of Physical Culture and Sports

Abstract: Currently, many of our compatriots are engaged in athletics. The development of local sports, especially the training of our youth in athletics, is one of the leading factors in the formation of a healthy generation in the future.

Key words: physical training, physical culture and sports training, endurance long-distance running.

Долзарбилиги. Бугунги кунда ёшларимизнинг жисмоний тайёргарлигини ривожлантириш масалалари бугунги кунда давлатимиз сиёсатининг устувор вазифаларидан бири ҳисобланади [1,2].

Ишнинг мақсади: Ёш югурувчиларда жисмоний тайёргарлигини оширишда тезкорлик жисмоний сифатини ривожлантирувчи самарадор восита усулларни саралаш орқали спорт натижасини ўстириш.

Ишнинг янгилиги: Ўспирин ва ёш югурувчиларни чидамлийлик тайёргарлик даражасини оширишда югуриш масофасини бўлаклаб ўтиш ва ҳар хил сакраш машқларини эстафета сифатида ўтказиш машғулот жараёни самарадорлигини таъминлаш билан уларнинг жисмоний сифатларини ривожлантиради.

Тадқиқот мақсади – Ўспирин ва ёш югурувчиларни жисмоний тайёргарлигини оширишда машғулот юкламаларини тўғри тақсимлаш.

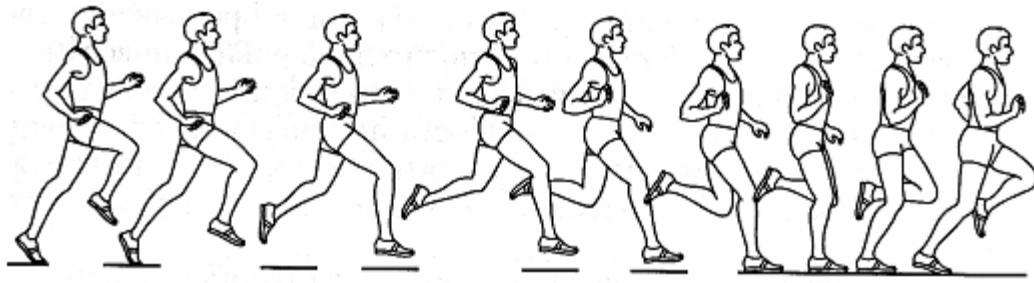
Тадқиқот усуллари.

- Илмий услубий адабиётларни таҳлил этиш;

- Жисмоний тайёргарлигини тестлар орқали аниқлаш:
моксимон югуриш 4×9 м, с;
30 метр масофага югуриш пастки стартдан;
60 метр масофага югуриш;
100 метр масофага югуриш;
3000 м югуриш;
Жойдан узунликка сакраш;
Жойдан уч хатлаб сакраш;
- Жисмоний ривожланишни аниқлаш бўйи, вазни, қўл кучи чап ва ўнг;
- Математик статик усуллар
- Педагогик тадқиқотни ташкил этиш

Ўрта ва узоқ масофага югуриш техникаси. Ўрта масофаларга югуришга 800 м ва 1500 м га югуриш, узоқ масофаларга югуришга 3000 м дан 10000 м гача югуришлар киради. Улар стадионда ёки кросс масофаларида ўтказилади.

Югуриш жараёнини шартли равишда қуйидагиларга бўлиш мумкин: старт ва стартдан тезлик олиш, масофа бўйлаб югуриш ва маррага етиб келиш. Югуриш техникаси асослари энг консерватив бўлиб, кўп асрлар давомида улар жиддий ўзгармаган. Етакчи спортчиларнинг индивидуал техникасини ўрганиш бўйича олиб борилган тадқиқотлар фақат кичик ўзгаришлар киритилишига асос бўлган. Асосан турли хил омилларнинг югуриш техникасига таъсири, югуриш тезлигини ҳосил қилишда маълум бир мушаклар-нинг иши аниқланган, югуриш техникаси асосий тавсифларининг биомеханикавий параметрлари белгилаб берилган (1-расм).

1-расм. Ўрта масофага югуриш техникаси

Ака-ука Знаменскийлар, В.Куц, П.Болотников, Л.Брагина, Т.Казанкина каби XX асрнинг машҳур спортчилари югуришни тарғиб қилишда ва бу спорт турига ёшларни жалб этишда катта ўрин тутадилар.

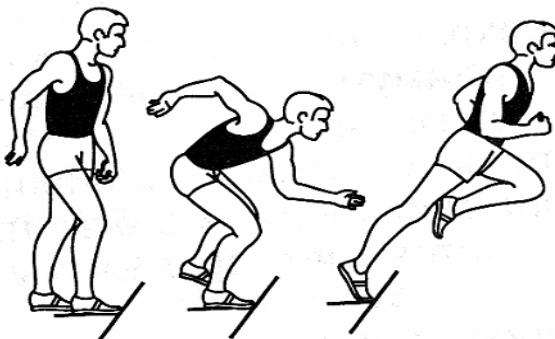
Замонавий югуриш техникаси асосини: а) харакатланишнинг юқори тезлигига; б) бу тезликни кам энергия сарфлаган ҳолда бутун югуриш масофаси давомида сақлаб қолишга; в) ҳар бир ҳаракатда эркинликка ва табиийликка эришига бўлган интилиш ташкил қиласиди.

Ҳар бир югуриш турида оптимал қадам узунлиги тўғрисида гапириш зарур бўлади; ўрта масофаларга югуришда у қисқа масофаларга югуришдагига қараганда камроқ ва узоқ ҳамда ўта узоқ масофалардагига нисбатан кўпроқ бўлади.

Кучланишлар шиддати ва ҳаракатлар тежамкорлиги югуриш техникасининг энг асосий кўрсаткичларидан бири ҳисобла-нади. Улар, бир томондан, югурувчининг тезлик-куч тайёргарлиги билан, иккинчи томондан, энергетик заҳира сарфланишининг тежамкорлиги билан боғлиқ. Масофа ортиши билан ҳаракатларнинг тежамкорлиги омили иш шиддати омили ахамиятидан устунлик қиласиди, чунки қадамлар узунлиги ва суръати камаяди. Бу ерда спортчининг оптимал шиддатга эга узоқ вақт давом этадиган ишга бўлган қобилияти биринчи ўринга чиқади.

Ўрта ва узоқ масофаларга югуриш стартдан бошланади. Мусобақа қоидаларига биноан ушбу ҳолда иккита буйруқдан иборат юқори старт кўлланилади.

Старт ва старт тезланиши. “Стартга!” буйруғи билан югурувчи старт чизиги ёнида дастлабки ҳолатни эгаллади. Депсинадиган оёқ чизик олдида туради, қадам ташланадиган оёқ эса 2-2,5 оёқ кафти нарида орқага қўйилади. Гавда тахминан $40-45^{\circ}$ олдинга эгилган, оёқлар тос-сон ва тизза бўғимларидан букилган, УОМ олдинда турган оёққа яқин жойлашган. Югурувчи гавда-сининг ҳолати қулай ва мустаҳкам бўлиши керак. Кўллар тирсак бўғимидан букилган ва оёқларга нисбатан қарама-қарши ҳолатни эгаллади. Югурувчининг нигоҳи тахминан 3-4 м олдинга йўлкага қаратилган (2-расм).

2-расм. Юқори старт техникаси

Старт берувчининг “Марш” буйруғидан ёки ўқ узишидан кейин спортчи югуришни фаол бошлайди. Спортчи стартдан эгилган ҳолатда югуришни бошлайди, кейин секин-аста гавдасини ростлаб, югуриш ҳолатини эгаллади, бунда гавданинг эгилиши $5-7^{\circ}$ га teng.

Бошқа масофаларда старт тезланиши кичикроқ, 10-15 м атрофида, бу ерда энг асосийси – тез тезланиш ҳисобига йўлка четидан ўрин эгаллаш, ўз йўлини кўпайтирмасдан иккинчи йўлка бўйлаб югурмаслик, кейин эса спортчи тайёргарлигига мос ҳолда бир маромда югуришга ўтишдир.

Узок масофага югурувчиларнинг чидамлилигини ривожлантириш усуllари ва методикаси

Ҳозирги вақтда чидамлиликни тарбиялашда маҳсус чидамлиликни ривожлантириш учун маълум бир қатор усуllар қўлланилади (интервалли,

такрорий, ўзгарувчан, бир хил усуллар ва уларнинг комбинациялари, шунингдек, мусобақа усули). Усулларни танлаш ҳар доим асосий вазифалардан бири - маҳсус чидамлиликни ривожлантиришнинг юкори даражасига еришиш учун ҳал қилиниши керак.

Жадвал

**7-17 ёшдаги болаларда чидамлиликни ва характерли юклама
кўрсаткичлари жараёнида умумий (аэроб) жисмоний тарбиясини
ривожлантириш усуллари
(В.И.Лях бўйича, 1998)**

Усул	юклама			Дам олиш	Машқ қилиш (воситалари)
	Такрорлаш сони	давомийлиги	Интенсивлиги (Шиддатлилиги)		
1 Яхлит (узлуксиз) машқлар	1	Камида 5-10 дақиқа (I-IV синф.), 10-15 дақиқа (V-IX синф.) 15-25 дақиқа (X-XI синф.)	Ўртача ва ўзгарувчан юрак уриши 120-130 дан дақ/160-170 гача	Паузасиз	Юриш, югуриш, чанғи, велосипедда юриш, қисқа арқон устида бир нечта сакраш ва бошқалар.
2 интервали Такрорий машқ қилиш	3-4 марта (Яхши тайёргарлик билин кўпроқ)	бошланғчилар учун 1-2 дақ., 3-4 дақ. ўқитилганлар учун	Субмаксимал юрак уриши 120- 140 дан дақ/170- 180 гача	Фаол (югуриш, секин юриш), тўлиқсиз	Худди шу
3 Айланма ва давомийлик узлуксиз иш усулидан фойдаланган холда	Айланалар сони 1-3	5 дан 10 дақиқагача бўлган битта доирада, станциядаги иш давомийлиги 30-60 сония	Ўртача ёки катта	Паузасиз	Такроран максимум (ТМ)хар Машқдан сўнг (индивидуал равишта): 1/2- 1/3 ТМ (да

						бошланиши), 2/3- 3/4 ПМ (bir неча ойлар шуғилланиб)
4	Айланма машғулот интервал ишлар режимида	Айланмалар сони (1-2)	5-12 мин, муддатда хар бир стансияда 30-45 с	Субмаксимал ўзгарувчи	Дам олишлар: стансиялар орасида 30-60 с; айланмаларда дам олиш 3 дақықа	Югуриш, кўп сакрашлар, тўлдирилган тўплар билан гимнастика девор устида машқлар, ва бошқалар
5	Ўйин	1	Камида 5-10 дақықа	ўзгарувчи	Паузасиз	Харакатли ва спорт турдаги ўйинлар "Икки муз", "Сардорга тўп", "овчилар ва ўрдаклар", "Мини баскетбол" ва бошқалар
6	Мусобақа	1 (амалга ошириш 4 дан ортиқ емас йилига бир марта)	Дастурнин талаблариiga мувофиқ г	Максимал	Паузасиз	600-800 м.га 6-ёки 12-дақиқали, югуриш

Узок масофаларга югуришда маҳсус машғулотларга ўтиш – югуриш техникасини чуқурроқ такомиллаштириш, маҳсус машқлар ва машғулот юкламаси ҳажмини аста-секин ошириш ҳамда мусобақаларда систематик равишда қатнашиш демакдир. Умумий жисмоний тайёргарлик ҳажми

максус тайёргарлик билан биргаликда орта боради. Спортчининг максус машғулотидан асосий вазифа қуйидагидан иборат:

1. Умумий жисмоний тайёргарлик даражасини: тезликни, чидамлилиги,

эгилувчанликни, мускулларни бўшашибтира билиш ва бошқариш қобилиятини ошириш.

2. Стартда, стартдан кейинги тезланиш, масофада югуриш, маррага кириб келишнинг югуришда техник тайёрлик даражасини ошириш.

3. Узоқ масофага югурувчи қизларни тезкорлик-кучлилик жисмоний сифати ва максус чидамлилигини ривожлантириш.

4. Ахлоқий, иродавий фазилатлар ва психологик даражасини ошириш.

5. Тактик тайёргарликни такомиллаштириш ва мусобақа тажрибасини орттириш.

6. Назарий тайёргарликни давом эттириш вазифаларини ҳал этиш лозим. Спортчининг шахсий хусусиятларига қараб кўрсатилганлардан бошқа вазифалар ҳам ҳал этилади. Машғулотлар ҳафтада 5 марта қуйидаги схемада ўтказилади: 3 қун машғулот + 1 қун дам олиш + 2 қун машғулот + 1 қун дам олиш. Юқори разрядли қисқа масофага югурувчилар машғулотини режалаштириш энди бошлаганлар машғулотининг режасидан машғулотлар

сони кўплиги билангина эмас, балки машғулот юкламаларининг ҳажми ва жадаллиги ортиқ экани билан ҳам фарқ қиласи. [4].

Узоқ масофага югурувчи хотин-қизларни кучи етадиган оғир ва шунга яқин оғирликдаги штанга билан (кам марта тақрорлаб), шунингдек, кичик ва ўрта оғирликлардаги штангалар билан (кўп марта тақрорлаб) машқ қилгани маъқул. Тайёрлов давридаги тренировка турли хил сакраш ва спринтчининг максус тайёрлов машқларини ўз ичига олиши керак. Бу машқларни серия-серия қилиб бажариш, уларни деярли узлуксиз ижро

этишга кетадиган вақтни тайёрлов даври охиригача аста-секин 40-45 дақиқага етказиш керак бўлади.

Мусобақалашув олдидан машғулот янада ихтисослаштирилади. Илк мусобақалашув даврида узок масофага югурувчи қизларнинг машғулотлариға жуда муҳим вазифалар қўйилади. Булар қиши ва баҳор ойларида бошланган катта ва қийин тайёргарлик ишини якунлаш, июн-сентябр ойларида бўладиган кўпгина масъулиятли мусобақаларда спортчи қизларни муваффақиятли чиқиши учун зарур замин яратишдан иборатдир.

Машғулотларда кўлланилган усуллар спортчи қизларни жисмоний тайёргарлигини ривож топишига хизмат қилибгина қолмай, уларни ҳар томонлама ривожланишига ҳам замин яратади [2,3].

Ўрта ва узок масофаларга югуриш техникасини ўргатиш услубияти.

Ўрта ва узок масофага югуриш техникасини ўргатишда стадиондан ташқарида бўлган ҳар хил текисликларда ўргатилса мақсадга мувофиқдир, чунки узок масофага югуришлардан мусобақа ўтказилиши асосан стадиондан ташқарида ўтказилади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Тўхтабоев Н.Т., Шакиржанова К.Т., Солиев И.Р., Қисқа масофаларга югуриш услубияти, Ўқув қўлланма. – Тошкент: 2016 й. 186 б.
2. Олимов М.С. Солиев И.Р. ва бошқалар. Енгил атлетика назарияси ва услубияти. Дарслик. Тошкент. 2018 й. 882 б.
3. Олимов М.С. Солиев И.Р. ва бошқалар. Яккакураш, координацион ва циклик спорт турлари «Енгил атлетика». Дарслик. Тошкент. 2018 й. 660 б.
4. Олимов М.С., Солиев И.Р. Ҳайдаров Б.Ш. Спорт педагогик маҳоратни ошириш (Енгил атлетика). Дарслик. Тошкент. 2018 й. 342 б.
5. Қурдатов Р.Қ. Енгил атлетика ТОШКЕНТ – 2012 й. 126-131 б.

6. Р.Р.Ниязова Анализ физической подготовленности триатлонистов на этапе совершенствования спортивного мастерства “FAN – SPORTGA” илмий-назарий журнали 2021/4 ISSN: 2181 7804 г. Чирчик

7. R.R. Niyazova - Analysis of physical fitness of triathletes at the stage of improving sports skills. central asian research journal for interdisciplinary studies (carjis), 1(3), 148-154. central asian research journal for interdisciplinary studies (carjis) issn: 2181-2454 volume 1 | issue 3 | 2021 www.carjis.org

8. Г.Э. Азамова - Енгил атлетика спорт турида машғулот ва мусобақа жараёнини бошқариш тизимининг тахлили. Academic Research in Educational Sciences, 2 (Special Issue 1), 123-129.

9. Б.Т. Инаков - Тренировка студентов вузов, занимающихся бегом на средние дистанции, на основе оценки их функционального состояния. Academic Research in Educational Sciences, 2 (1), 292301

10. Т.У.Зуфаров - Умумтаълим мактабларида футбол тўгаракларининг ташкил этилиши Academic Research in Educational Sciences VOLUME 2 | ISSUE 10 | Directory Indexing of International Research Journals-CiteFactor 2020-21: 0.89 DOI: 10.24412/2181-1385-2021-10-1105-1109